



Núm. 196, setembre 2005

buris-ana

BUTLLETÍ DE L'AGRUPACIÓ BORRIANENCA DE CULTURA
L'OLOR DEL PAISATGE



SUMARI

- 4 Coses de Casa
- 5 L'olor del paisatge
- 6 Dos interessants mostres de vegetació
- 10 Entrevista a Vicent Monsonís, director de cinema
- 14 La Paloma de Levante
- 16 Pili y Mili
- 18 Malaltia de joventud
- 20 Nuevos datos sobre Lucrecia Bori
- 22 La Coral Borriana
- 24 El bisbat de Solsona en temps del jove bisbe Tarancón
- 26 Humor
- 27 El mestre
- 27 Llibres



Director: R. Roselló Gimeno (rrosello514k@cv.gva.es)

Consell de redacció: Glòria Olivares i Muñoz, Raquel Doñate, Norbert Mesado, Enrique Tejedo.

Disseny portada: Vicente Traver Calzada.

Edita: Agrupació Borriana de Cultura (ABC). Setembre 2005, número 196.

Redacció, administració i publicitat: El Barranquet 68-3a.

Apartat de Correus 155. 12530 Borriana (Plana Baixa). País Valencià.

Fotocomposició i impressió: Sichert, s.l. (Vila-real)

Dipòsit legal: CS 77-1958

ISSN 1137-4519

Tots els articles d'aquesta revista són inèdits, excepte quan consta el contrari, i les opinions expressades corresponen als seus signataris.

S'autoritza la reproducció, sense fins comercials, dels continguts d'aquesta publicació, citant l'autor i la procedència.

Si voleu escriure algun article, us agrairíem que ens ho donàreu escrit a màquina o en qualsevol suport informàtic i amb alguna il·lustració.

S'admetran per a la seua publicació, originals en qualsevol llengua.

Imprès en paper reciclat lliure de clor.

AMB LA COL·LABORACIÓ DE:



AJUNTAMENT DE BORRIANA



CONSELLERIA DE CULTURA



BANCAIXA
fundació Caixa Castelló

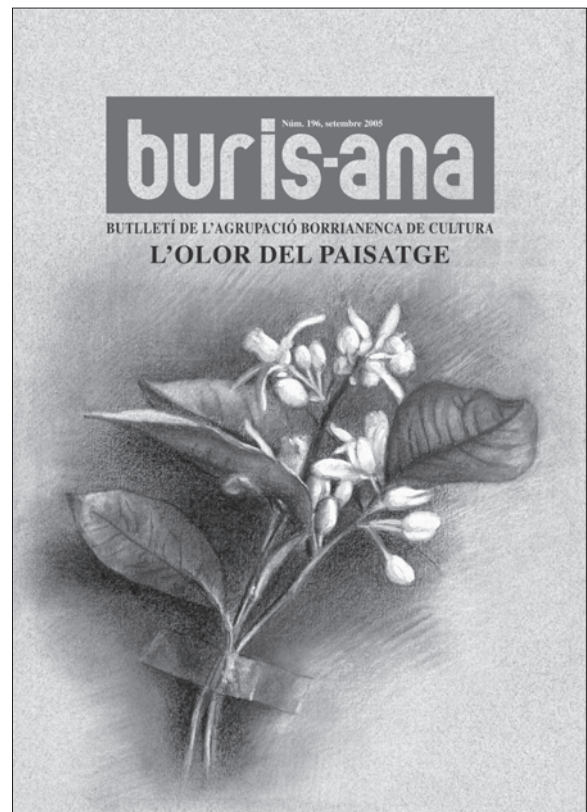
Si de les persones es diu que la cara és l'espill de l'ànima, una cosa equivalent podríem afirmar del portal d'una revista. La portada no només resumeix continguts de les pàgines interiors, ja que si té la suficient qualitat pot cobrar vida pròpia, a la manera d'un bon cartell anunciador. En realitat una portada pot valdre una revista, com una bella cara pot valdre la glòria... o la perdició.

Moguts per estes disquisicions i pensant en millorar Buris-ana, hem volgut estrenar un nou concepte de portada i se'ns va ocórrer una idea: oferir la seua realització a artistes del poble, veterans o novençans, consagrats o desconeguts. El tracte és ben simple: apel·lant la seua generositat i a canvi de no res -com qualsevol altre col·laborador- a cada "artista convidat" li serà suggerit un lema que ell o ella plasmarà en portada, amb plena llibertat per fer ús de la seua creativitat. És clar que salvant les mínimes i lògiques limitacions, com ara el respecte al logotip de la revista.

De moment hem pogut posar-nos en contacte amb quatre possibles col·laboradors, i tots ens han dit que sí. Tenint en compte que en la seua majoria es tracta de professionals, i que per tant el seu temps val diners, des d'ací els donem doblement les gràcies.

El més fàcil de tot ha sigut escollir a qui oferir-li ser el primer en obrir el meló. Si férem una enquesta, potser hi hauria gairebé unanimitat en el nom de Vicent Traver Calzada. Per qualitat, veterania i bonhomia. Vicent és un artista molt admirat que, amb els inevitables daltabaixos, sempre ha sigut profeta a la seua terra. En opinió de molts crítics d'art, i dins del panorama dels pintors contemporanis de Castelló, Vicent ocupa un lloc preeminent. I és molt probable que ens quedem curts amb l'acotació geogràfica provincial. Traver Calzada no necessita de més presentacions, excepte recordar que és també un veterà de les pàgines de Buris-ana, revista que ha estat atenta a la seua carrera artística des dels inicis, i de la qual ell també ha sigut protagonista de diferents maneres, havent participat fins i tot com a il·lustrador de viñetes còmiques.

Un altre assumpte que interessa al nostre butlletí, i sens dubte conegut dels nostres socis, ha sigut notícia darrerament en la premsa local. La paternitat de la idea fou del nostre paísà i exconseller Manolo Tarancón, quan pretengué microfilm la col·lecció completa de Buris-ana amb càrrec als pressuposts



de la Biblioteca Valenciana, ubicada com sabeu, a l'antic monestir valencià de San Miquel dels Reis.

La mort prematura del polític va frustrar este projecte, però afortunadament ha sigut fàcil convèncer el nostre regidor de cultura Josep Ramon Calpe perquè agarrara el testimoni deixat pel bo de Manolo. Calpe ha estimat que seria d'interès general per a Borriana la difusió de la informació continguda en les pàgines de Buris-ana al llarg d'estos cinquanta anys d'existència. En conseqüència, ha acceptat finançar la digitalització de la col·lecció completa de la nostra revista. A més, d'ara endavant cada número estarà disponible en lletra impresa i també en format PDF per als usuaris d'Internet. Vos participem també, que l'ABC prompte estrenarà pàgina web pròpia.

Pensem que este projecte és d'una gran transcendència, perquè hui en dia, ens agrada o no, el "ser o no ser" és estar o no estar en Internet. Des de qualsevol racó del món, qualsevol persona, polsant un botó, tindrà accés a qualsevol pàgina de qualsevol número de la revista. En estes circumstàncies, ens resulta molt emotiu recordar els nostres majors, aquells pares fundadors de Buris-ana que hui ja no estan entre nosaltres, i que gràcies a este viatge intergalàctic, de Gutenberg a Internet, voran ressuscitar els seus escrits, flotant en el magma virtual i universal de la informació globalitzada.

L'olor del paisatge

R. R. G.

A la ciència de l'ecologia li devem una paraula talismà, un modern bàlsam de fierabràs que cura o suavitza allò que toca, i que pretesament confereix prestigi i autoritat a qui la pronuncia: "sostenibilitat".

Alguns dels nostres polítics volen estar a l'altura dels temps, i ens han promés una Borriana sostenible que serà, diuen, un "referent turístic -sic-" en el mundo mundial. Ens asseguren que no cal que ens preocupem, perquè el creixement urbanístic que ens anuncien serà sostenible, o no serà. Tindrem un Arenal sostenible, i també, per què no, unes falles o el campanar sostenibles. Fins i tot i d'ara endavant, per poder lligar l'allioli en el morter, ens caldran unes gotetes d'imprescindible sostenibilitat. I si no fóra perquè els auguris del sector "agricogotícola" amenacen amb un futur "insostenible" per a la citricultura, podríem aspirar a assolir la sostenibilitat absoluta. Llàstima d'utopia.

Però com bé saben vostès, tan important com les pròpies accions ho és el seu ritme, el tempo. Potser els canvis que observem són massa accelerats, i sorprén recordar que encara no fa 10 anys el tema central de qualsevol tertúlia era l'estancament que patíem, sent hui molts els que reclamen que convé tirar del fre de mà per tal de concedir-nos un temps de reflexió i d'ampli acord polític sobre el nostre futur.

No volguérem caure en un fàcil discurs antisistema ni en l'enyoradís plany del iaio per a qui qualsevol temps passat fou millor, però és ben cert que mentre alguns estem capficats en hamletians dilemes sobre el nostre ser o no ser, -és a dir, pensant en les musaranyes-, la maquinària del progrés està canviant la cara a Borriàpolis. Preocupats en defensar un tros del nostre patrimoni inventariable, ens oblidem d'uns altres béns molt més subtils, que també se'ns escapen sense remei per culpa del progrés. Ens referim al paisatge urbà, a aquella *sky-line* de la mítica Borriana tarongera de preguerra -hui ja irreconeixible- però també al paisatge humà o paisanatge, que veiem com està canviant al voltant nostre a causa de la immigració. D'altra banda també tenim el paisatge rural, el costaner, i fins i tot un paisatge dels olors i dels sons que s'esvaeix amb el pas de la història i que no deixa rastre.

Hi hagué un temps en què els canyars i alguna aïllada construcció, les piteres i el vol d'alguna garsa o les carcasses carregades de taronges, eren la primera estampa que veien els navegants que se'ns acostaven a Borriana per mar. Perquè del poble, aleshores més a prop de la terra que del cel, a penes s'hi destacava el campanar o alguna torre guaita. El pas del temps ha es-



borrat les resonàncies d'aquells carrers on s'escoltava el soroll dels magatzems, el so metàl·lic i afinat del mall percutint sobre l'enclusa en el taller del ferrer, el retrò matiner dels carros camí del tros, el lladruc del gos i el renillar de l'haca, i les veus de la mare cridant el fill a berenar. Fins i tot hem perdut aquell genuí vol del campanar, clam d'alegria del poble dels nostres anys daurats.

Temps era temps en què Borriana olia a garrofes, a fulles de morera i cucs de seda, a moniatos i cacaos al forn, a parra i a figuera, a bonyigo de cavall, a rebost i a pallissa; i per Nadal, a suro de l'Espadà, a nadaletes, i a fumeguera de braser i de llar. I també diuen que quan es posaven les temperades nits d'abril, l'atmosfera de Borriana es perfumava de tarongers florits. Enmig de tants canvis, només l'olor i el semblant de la mar perduraran eternament.

Dos interessants mostres de vegetació

R. ROSELLÓ GIMENO

Durant la primavera del 93 vaig dedicar uns quants matins a inventariar la vegetació del nostre exhaurit terme borrianenc, ocupant-me principalment de la franja costanera, per ser la més degradada. Açò constituïa per a mi una assignatura pendent, perquè encara que he publicat algunes coses sobre la vegetació local, sempre m'havia limitat a la identificació, catalogació i descripció de les comunitats vegetals, però sense aportar inventaris en què se detallara la composició florística sobre coordenades i continguts concrets, és a dir, mostres de vegetació reials.

Després d'haver conclòs el treball de camp vaig decidir que no mereixia la pena publicar-lo, perquè la vegetació que veia retratada en aquella quarentena d'inventaris se'm mostrava en un estat empobrit, diguem-ne "poc interessant". Però transcorreguts 12 anys, en revisar aquella llibreteta i pegar-me una volta per les zones inventariades, m'he trobat amb que s'ha complit la tòpica profecia del fatalista "Murphy", segons la qual, qualsevol cosa susceptible d'empitjorar, empitjorarà. Si a tot açò li afegim l'impacte ambiental que tindrà l'execució dels projectes d'urbanització anunciats que interessin tota la franja costanera de Borriana d'on procedixen la majoria d'inventaris, comprendreu que donar a conèixer aquelles anotacions de la llibreta de camp, ara ja sí, pot resultar interessant.

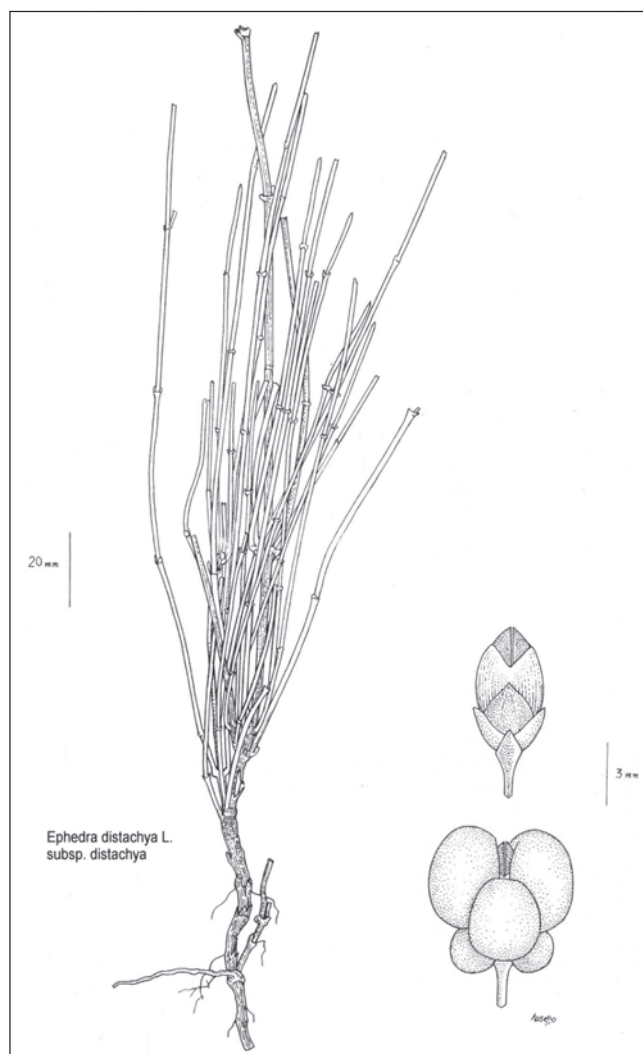
Per no fer-ho molt cansat al sofrit lector, tractarem en esta ocasió solament de dos comunitats. En propers números de Buris-ana, potser n'aniran veient la llum d'altres.

1- COMUNITAT D'*EPHEDRA DISTACHYA* L.

L'anomenat raïm de mar o trompera (*Ephedra distachya* L.) és un xicotet arbust d'aspecte genistoide, que forma densos tapisos sobre restes de primitives dunes marines, de les quals ens en queden unes poques "reliquies" en alguns punts de la costa borrianenca (foto 1). A principis dels 80, encara recorde haver vist el raïm de mar en



L'*EPHEDRA DISTACHYA* DESTACA RETALLADA ENTRE LA MAR I EL CEL DE SANT GREGORI, ENTRE LA PALERA *OPUNTIA AMMOPHILA* I LA PITERA *AGAVE AMERICANA*. (LOCALITAT N.º 1 AL NORD DEL MAPA). Foto: Andrea Roselló.



Taula 1: Comunitat d'*Ephedra distachya* L. subsp. *distachya*

Nombre d'inventari	1	2	3	4	5	6
Superfície (m ²)	10	20	30	10	6	10
Recobriment (%)	95	90	90	90	90	80
Distància a la mar (m)	20	18	23	50	48	50
Nombre d'espècies	8	19	13	12	8	14

Espècies significatives

<i>Ephedra distachya</i>	4	3	4	4	4	4
<i>Asparagus horridus</i>	-	1	2	1	2	1
<i>Asparagus acutifolius</i>	1	2	1	-	-	-
<i>Rubia longifolia</i>	2	2	1	-	-	-
<i>Pinus halepensis</i> (pl.)	-	+	-	+	-	+

Acompanyants

<i>Sedum sediforme</i>	1	+	1	1	1	2
<i>Lobularia maritima</i>	+	+	+	1	1	1
<i>Agave americana</i>	1	1	1	1	+	-
<i>Sonchus tenerrimus</i> (s.l.)	1	+	+	+	-	1
<i>Euphorbia terracina</i>	-	+	+	-	-	+

A més: Presentes en dos inventaris: *Opuntia ammophila* + en 1 i 3; *Opuntia maxima* + en 2 i 6; *Silene vulgaris* 1 en 2 i 3; *Arundo donax* + en 2 i 3; *Piptatherum miliaceum* 1 en 4 i + en 6; *Foeniculum vulgare* + en 2 i 6; *Plantago albicans* 1 en 4 i + en 5; *Hyparrhenia pubescens* + en 4 i 6; *Medicago littoralis* + en 4 i 5; *Aloe maculata* + en 2 i 6. Presentes en un sol inventari: *Teucrium belion* + en 6; *Carpobrotus edulis* + en 1; *Malcolmia littorea* + en 4; *Opuntia imbricata* + en 2; *Lavatera arborea* (pl.) + en 2; *Centaurea stenophylla* + en 2; *Psoralea bituminosa* + en 2; *Dittrichia viscosa* (pl.) + en 6; *Brachypodium phoenicoides* + en 2; *Vitis vinifera* + en 2; *Ficus carica* (pl.) + en 5; *Euphorbia serrata* + en 6.

Procedència i data (vegeu mapa, amb l'asterisc): N° 1: Borriana, zona de Les Salines, 8-IV-93. N°s 2 i 3: Borriana, zona de Sant Gregori, 8-IV-93. N°s 4, 5 i 6: Borriana, prop de la Ratlla. (10-IV-93).

Abreviatures: s.l. = "sensu lato" (en sentit ample); m.= metres; pl.= plàntula.

relativa abundància pels arenals de la zona de l'actual recinte portuari, hui ja definitivament soterrats per l'asfalt. Sobre estes dunes, hi havien alineacions de piteres (vegeu foto pàg. 5) (*Agave americana* L.) que gràcies a les seues columnars inflorescències podien ser vistes des de mar endins, servint de referència als pescadors i navegants en general. En la actualitat, han degenerat en nombrosos refillols infestants.

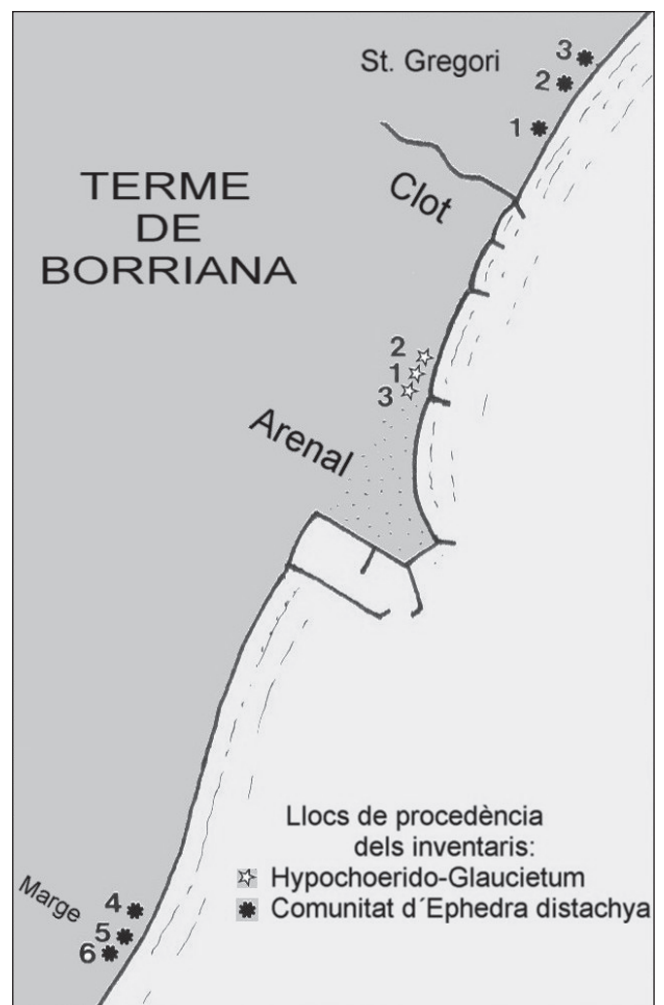
Abans que els vents de l'anoment progrés no en deixen ni rastre, hem pogut encara alçar uns quants inventaris florístics (Taula 1)¹ que, en es-



FOTO 2

UN PI BLANC (*PINUS HALEPENSIS*) DEFORMAT PER L'ABRASIÓ MARINA, CREIXENT ENTRE FORMACIONS D'*EPHEDRA DISTACHYA*, EN UNA ZONA ARENOSA COSTANERA AL SUD DEL TERME (VEGEU EL MAPA, LOCALITAT N.º 6). EL PI ACOMPLIX EL PAPER ECOLÒGIC QUE, EN CONDICIONS NATURALS, LI CORRESPONDRIA AL CÀDEC DE MAR, *JUNIPERUS MACROCARPA*. (VEGEU TEXTE).

tudiar-los, ens han deparat una relativa sorpresa: la presència constant d'elements de *Pistacio-Rhamnalia* R.M. 1975, com ara esparragueres (*Asparagus horridus* L. i *A. acutifolius* L.), la rogeta (*Rubia peregrina* L. subsp. *longifolia* (Poir.) O.Bolòs), i fins i tot alguna xaparra olivera





ASPECTE DE LA COMUNITAT DE CASCALL MARÍ (*HYPOCHOERIDO GLAUCIETUM FLAVI*).
Foto: A. Roselló.

nascuda de pinyol (*Olea europaea* L.), així com esporàdics exemplars juvenets de pi blanc (*Pinus halepensis* Mill.), que podrien ser d'origen remotament natural, o més probablement, plantats per a fer-los servir de pantalla contra l'abrasió marina i hui subespontaneïtzats.

Per simple lògica és veu amb claredat que, en un passat pot ser no molt llunyà, podrien haver-hi hagut llentiscles, margallons, etc. Inclús s'obri també una opció especulativa sobre la possibilitat que a Borriana pugua haver existit el magnífic càdec de mar *Juniperus oxycedrus* L. subsp. *macrocarpa* (Sm.) Ball, rara cupressàcia hui considerada "en perill crític (CR)" dins de l'àmbit de la Comunitat Valenciana, i de la que queden escassos exemplars al Saler (València) i a alguns pocs indrets de la costa castellonenca i alacantiana. Precisament és al càdec de mar a qui potencialment compet eixa funció natural de "pantalla protectora", que els propietaris de la zona han vingut encomanant tradicionalment a altres coníferes com ara xiprers (*Cupressus sempervirens* L.), pins (*Pinus halepensis* Mill.) (foto 2), tuies (*Platyclusus orientalis* (L.) Franco) o planifolis de fulla perenne com els neozelandesos miòpors (*Mioporum laetum* G. Forst.)².

Per més que estes exigües mostres inventariades no deixen dubtes sobre quina és la vegetació potencial d'estos indrets, s'obrin interrogants: pot ser que signifiquen la representació relíctica d'una vegetació edafoixeròfila i psamòfila hui degradada, que en temps pretèrits va arribar a existir en estat més evolucionat? O simplement, el que hem vist és el que sempre hi ha hagut, poc més o menys? Segurament ja no ho sabrem mai.

Taula 2: *Hypochoerido radicatae-Glaucietum flavi* R. Goday & R. Martínez 1958 (*)

Nombre d'inventari	1	2	3
Superfície (m ²)	10	10	20
Recobriment (%)	75	40	50
Nombre d'espècies	16	15	11

Característiques a la zona estudiada:

<i>Matthiola sinuata</i>	1	+	1
<i>Glaucium flavum</i>	+	1	1
<i>Beta maritima</i>	+	+	-
<i>Antirrhinum litigiosum</i>	+	+	-

Acompanyants

<i>Paronychia argentea</i>	1	+	+
<i>Sonchus tenerrimus</i> s.l.	+	+	1
<i>Hirschfeldia incana</i>	+	+	+

A més: acompanyants de *Brometalia rubenti-tectorum* presents en dos inventaris: *Hedypnois cretica*, + en 1 i len 2. *Foeniculum vulgare* 1 en 1 i + en 3; *Centaurea calcitrapa* + en 1 i 3. Altres acompanyants: *Crithmum maritimum* + en 2; *Medicago littoralis* + en 1 i 3; *Polygonum maritimum* + en 2; *Elymus farctus* + en 2; *Cynodon dactylon* + en 1 i 2; *Euphorbia segetalis* 2 en 1; *Asphodelus fistulosus* 1 en 1; *Plantago lagopus* + en 1; *Hyparrhenia hirta* subsp. *hirta* + en 1; *Reichardia picroides* 1 en 2; *Verbascum sinuatum* + en 2; *Dittrichia viscosa* + en 3; *Parietaria diffusa* 1 en 2.

(*) Emmarcament sintaxonòmic: *Cakilion maritimae* Pignatti 1953; *Cakiletalia integrifoliae* Tüxen ex Oberd. 1949 corr. R.M., Costa & Loidi 1992; *Cakiletea maritimae* Tüxen & Preis. ex Br.-Bl. & Tüxen 1952.

Procedència i data (vegeu mapa): els tres inventaris són de l'Arenal de Borriana, del 13-IV-1993.

Abreviatures: s.l.= "sensu lato" (en sentit ample); pl.= plàntula; m.= metres.

Hem pogut comprovar que la comunitat d'*Ephedra distachya* ocupa en les nostres platjes una de les primeres bandes de vegetació sobre les arenes fixes i consolidades, en contacte, envers la mar, amb la vegetació psamòfila de *Crucianellotalia maritimae* Sissingh 1974 (invs. 4, 5 i 6), i amb la vegetació d'indrets marjalosos -quan els hi ha- envers l'interior. Per nitrificació evoluciona a comunitats de l'ordre *Hyparrhenietalia* R.M. 1978, o bé, si hi ha més humitat edàfica, pot contactar amb un fenalar (*Brachypodium phoenicoides* Br. B. 1931).

A títol de curiositat, és destacable l'elevada presència en els inventaris de neòfits (espècies

vegetals no autòctones), algunes de les quals denuncien l'existència d'antics cultius (vinyes *Vitis vinifera*; figueres *Ficus carica*), mentre que altres són elements de fixació dunar (*Agave americana* L., *Opuntia ammophila* Small, *O. maxima* Mill., *Carpobrotus edulis* (L.) N.E. Br., *O. imbricata* (Haw.) DC³, *Aloe maculata* All.³) o simplement ornamentals (*Lavatera arborea* L.)

Malgrat el interessant valor testimonial d'estes mostres vegetals, caldrà admetre que front a les actuals perspectives urbanístiques, i donada l'escassa importància que hui tenen en extensió i biodiversitat – principalment per efecte de la degradació que han patit-, resultaria si més no utòpic, demanar qualsevol actuació protectora. Però no podem estar de dir-li a l'autoritat competent que tinga en compte el que ací hem informat, per si el dia de demà es vol fer algun “parc temàtic municipal” sobre la flora local, d'eixos ara tan de moda.

2.- COMUNITAT DE VIOLER I CASCALL MARÍ (*HYPOCHOERIDO RADICATAE-GLAUCIETUM FLAVI*)⁴

Es tracta d'una vegetació constituïda per herbes perennes que creixen sobre sols arenosos més o menys pedregosos, però sempre nitrificats. Se situa prop de la voramar encara que no acostuma estar en primera línia.

Donada la seua condició de vegetació nitròfila, és una comunitat actualment prou vulgar al llarg de la nostra línia de costa, encara que es presenta empobrida. De la combinació d'espècies que conformen esta associació a la zona estudiada (Taula 2)¹, el preciós cascall marí (*Glaucium flavum* Crantz) i la bleada borda (*Beta maritima* L.) encara hi són abundants (foto 3). Però en canvi és crítica la situació del violer marí (*Matthiola sinuata* (L.) R. Br.) **del que solament en queden quatre o cinc exemplars a l'Arenal** (única localitat seua a Borriana), confinats en una àrea no superior als 15 m² (foto 4). Caldria prendre mesures per tal de no perdre definitivament esta magnífica planta, que junt amb el cascall marí, és símbol de la nostra vegetació costanera. Alguns països, fins i tot han considerat el violer marí mereixedor de figurar als seus segells (fig. 5).



ROSETA FOLIAR D'UN DELS ÚLTIMS EXEMPLARS DE VIOLER MARÍ (*MATTHIOLA SINUATA*) LOCALITZAT A L'ARENAL, ÚNICA ZONA DEL POBLE ON CREIX ESPONTÀNIAMENT.
Foto: Andrea Roselló.



FIGURA 5

NOTES

- 1- Als inventaris només figuren els índex d'abundància de cada espècie, conforme als usos actuals. També s'han omittit la majoria de noms d'autors, per tractar-se de nomenclatures molt consolidades i conegudes.
- 2- Encara hui, entre Les Salines i el Millars, es poden vore alguns horts i xalets situats a primera fila resguardats de la mar per tanques vives fetes de qualsevol de les espècies citades.
- 3- Estes dos espècies són primera cita per a Borriana. Tot i que en una recent visita, hem pogut comprovar que l'*O. imbricata* ja “ha volat”.
- 4- En el nostre “Catálogo florístico y vegetación del término municipal de Borriana” (“Col.lecció Papers” n° 13, del Magnífic Ajuntament, 1988), donàvem esta mateixa comunitat sota el nom *Matthiolo sinuatae-Glaucietum flavi* de J.B. Peris, R. Pérez i P. Soriano (ibid. pp. 37 i 53), que malgrat el que allí s'afirmava (“En premsa”) encara roman inèdita, i no és, per tant, vàlida. No obstant això, és ben cert que a la nostra zona, éssent relativament abundant la xacòina *Hypochoeris radicata* L., sempre prefereix praderies i herbassars més humits i mai l'hem vist formant part de l'*Hypochoerido-Glaucietum*.

Entrevista a Vicent Monsonís, director de cinema

R. R. G.

Qualsevol que se senta cridat per una vocació artística com la d'escriptor o pintor, és clar que hauria de començar per pillar un full o un llenç en blanc, i posar-se a escriure o a traçar pinzellades. Però... com s'aconsegueix esdevindre un professional que viu d'un ofici tan concorregut com el de dirigir pel·lícules, amb la normalitat amb què un altre pugui viure de contractar pòlisses d'assegurances? Com es fa per a mamprendre el complex projecte d'inventar i realitzar una pel·lícula? Confesse que l'estrany maridatge que es produeix entre art i indústria m'és difícil de comprendre, per més que resulta evident que funciona en el cas del cinema.

Vicent Monsonís és un jove realitzador borrianenc, que encara que afirma no saber molt bé què és això que en diuen vocació, fa poc que ja ha aconseguit estrenar el seu primer llargmetratge. Hem tingut l'oportunitat de xarrar amb ell, i hem aprofitat per tractar de satisfer algunes curiositats que ens suscita el binomi que formen el personatge i la seua professió. Vicent té aspecte d'intel·lectual francès de Cahiers du Cinema, i pel seu físic i fotogènia u pensa que, com a Truffaut, també li haguera anat bé com a actor en la gran pantalla. Vicent és, probablement, tot allò que la seua imatge transmet: un home inconformista, iconoclasta i d'esperit creatiu. I jo afegiria -perquè el conec un poc- que sí, però que també és un home intel·ligent amb claredat d'idees i voluntat ferma, i amb grans dosis d'encant personal; ingredients indispensables per a coronar amb èxit qualsevol empresa.

1- Vicent: allà per on vaig, presumisc que a Borriana tenim de tot: comerciants, taronges, llobarros, boticaris, diputats en Corts, un president del Consell de la Generalitat, un tinent republicà alliberador de París, un cardenal, un plusmarquista paralímpic, un torero... i fins i tot un director de cinema!

La veritat és que, com diria Gila, «me'n vaig anar a València a nàixer». En aquella època -final dels anys 60- encara perdurava el costum d'anar a parir a la casa dels iaïos materns, que en el meu cas fou a València. De manera que, a la casa dels Andreu i al mateix llit, n'hem nascut 10, entre germans i cosins. Però realment m'he criat a Borriana, el poble de mon pare, Serafí Monsonís.

1- Diries que el fet de ser d'ací ha pogut deixar-te alguna empremta artística?

Estic segur que això em va marcar d'una manera definitiva. Potser Borriana em va donar l'oportunitat de mantenir un cert idealisme en la meua visió del món que és una constant en el que faig. Aquell paradís perdut de Milton existeix de veritat en la infantesa, i la meua va ser tan feliç que em negue a perdre-la en un món que cada dia s'esdevé més incòmode i lleig.

2- De xiquet anaves molt al cine? Què volies ser de major?



Anava al cinema com qualsevol altre xiquet. Quasi tots els caps de setmana. Però no se'm passava pel cap la idea de dedicar-me al cinema. He tingut massa vocacions perquè m'agraden moltes disciplines. Des de bomber o arquitecte, fins a alpinista, o diplomàtic... de fet l'únic que mai no em va atraure massa era ser futbolista.

3- Sabem que et vas iniciar fent algunes incursions en el món de la publicitat. Recorde aquell magnífic cartell promocional de Borriana. Has deixat definitivament el treball d'il·lustrador publicitari?

El dibuix i la pintura van ser sempre uns dels meus principals entreteniments. Tots tenim alguna habilitat natural i jo pense que la meua era eixa. De fet em guanyava la vida com a il·lustrador de llibres, cartellista i pintor de murals mentre estudiava periodisme. Quan em vaig llicenciar sempre vaig trobar feines relacionades amb l'art i la literatura (d'escriptor de guions). De fet vaig treballar durant dos anys en l'edició de *Diario 16*

«ficar-se en l'embolic que representa la producció d'un llargmetratge, és una qüestió d'autèntic romanticisme»

de València, com a caricaturista i il·lustrador, però mai directament de periodista. Paradoxes de la vida.

4- *En acabar l'institut, quins estudis especialitzats vas seguir?*

Vaig fer un any d'estudis als Estats Units. Allà vaig guanyar un premi de realització en vídeo per a estudiants del nord de Califòrnia. Ara pense que allò podia haver sigut com un avís de la possibilitat de trobar un camí professional... però no vaig vore aquell avís. Com ja t'he dit, sempre he tingut massa aficions i massa interessos. Vaig decidir estudiar periodisme perquè pensava que era una professió de curiosos, i jo tinc molta curiositat.

5- *Com molts altres directors joves, sabem que vas començar filmant curtmetratges. Com es pot pegar el bot i passar de burlar vaquetes a torejar un miura?*

Amb una dosi de bogeria important. Cal tindre una combinació d'inconsciència i afany creatiu prou important, perquè encara hui en dia, ficar-se en l'embolic que representa la producció d'un llargmetratge és una qüestió d'autèntic romanticisme.

6- *Filmar una pel·lícula, a part de ser un ofici que imaginem organitzativament molt complex perquè cal controlar molts factors, també costa molts diners. Eres ric, eres llest o és que tens bons amics mecenes que creuen en les teues possibilitats artístiques?*

Per molt barata que siga una pel·lícula, i parle de pel·lícules amb qualitat d'exhibició comercial, sempre es necessita la participació d'una gran quantitat de professionals molt especialitzats i d'equipaments tècnics molt cars. És un treball caríssim que no es pot dur a bon fi si no aconseguixes reunir el 100% del finançament d'eixida. Jo crec que m'ho vaig treballar molt per fer la meua primera pel·lícula. Després de 7 anys com a guionista de TV, vaig prendre la decisió ferma de dedicar-me al cinema. El que m'agradava era contar històries i la TV no em donava eixa oportunitat. Vaig aconseguir una beca per fer l'especialitat de guió de cinema a



l'Escola Internacional de Cinema i TV de Cuba i vaig tornar amb un guió acabat. Aquell guió l'havia treballat amb alguns dels millors guionistes de cinema en castellà i innocentment pensava que els productors m'ho llevarien de les mans.

7- *Eixe deu ser un moment crític on s'estavellen molts somnis de joves realitzadors. Vas trobar finalment qui et donara suport?*

En realitat ningú no va voler produir-lo. A Madrid els productors tenen piles de projectes dels seus propis guionistes i u que arriba de fora sempre es posa l'últim en la cua. A València cap productor estava interessat a produir cinema perquè no sabien la manera de fer rentable una inversió tan gran. Així és que vaig decidir muntar la meua pròpia productora i intentar-ho en solitari. Després d'uns anys treballant a València per a altres productores i fent-me un nom al mercat, vaig presentar el projecte al concurs d'ajudes públiques de la Generalitat i em concediren una subvenció. Eixa va ser l'empenta inicial. La subvenció et paga una sisena part del pressupost. La resta la vaig aconseguir trucant a portes de particulars i empreses i presentant-los un pla d'inversió sobre la pel·lícula com si es tractara d'un negoci. Si vaig cridar a cent portes, sis em van respondre afirmativament. Eixa gent va ficar diners en la pel·lícula en lloc de comprar accions en borsa, potser perquè tenien les mateixes possibilitats de guanyar o perdre, però amb el valor afegit de la cultura. Eixos que fiquen els diners són els "productors associats". I sí que són els mecenes de l'actualitat. Afortunadament he pogut tornar-los els diners perquè la pel·lícula ha funcionat molt bé.

8- *Parlem de la teua primera pel·lícula, *Dripping*, de la que, per cert, sabem que també n'eres el guionista.*

M'agrada escriure, i també dirigir, tot i que són activitats incomparables. Escriure és un treball molt solitari i tranquil... i dirigir és el contrari, has d'organitzar un equip enorme de gent amb qui estar contínuament comunicant-te.

«em vaig adonar que la independència és molt arriscada... calia arribar abans a un acord amb el respectiu departament comercial»

9- En línies generals, estàs content de *Dripping* en el plànol artístic? Comercialment parlant, diries que ha cobert les expectatives?

Quan vaig acabar *Dripping* no podia ni veure-la. Hi havia massa coses que no eren com jo haguera volgut però que s'havien de deixar com estaven per motius de pressupost i falta de mitjans. Amb el temps la pel·lícula m'ha agradat cada vegada més perquè sóc conscient que és una pel·lícula molt més gran que el seu pressupost. A més, sempre he tingut molt bona resposta per part del públic a qui la pel·lícula sempre ha sorprès en positiu. A més, els productors associats han recuperat la inversió i la pel·lícula s'ha venut a la televisió. Crec que puc estar-ne satisfet.

10- Com l'ha rebuda la crítica cinematogràfica, en general?

A València vaig tindre un parell de crítiques amargues que, pel que deien, em van fer dubtar sobre si el crític havia vist la pel·lícula. Som molt caïnites a València. La Túrria, tot i que no estic en la seua "camarilla" em van tractar prou bé. Em vaig adonar que la independència és molt arriscada, perquè cap publicació setmanal i d'oci a València va voler dedicar la portada a l'estrena de la pel·lícula... si no arribava abans a un acord amb el seu departament comercial. Parlen molt de cultura i de la necessitat de defensar "lo nostre"... però després prefereixen ficar en portada Brad Pitt o Sharon Stone. En l'àmbit nacional vaig tindre molt bones crítiques. Em va sorprendre una al Fotogramas de Jesús Palacios que feia una radiografia absolutament encertada del film. Explicava coses que jo ni havia pensat, i la va triar com una de les seues pel·lícules favorites del 2003.

11- Quines influències reconeixes en esta, la teua "opera prima"?

M'agraden molt els germans Cohen. El personatge de *Dripping* és quasi bé un "alter ego" de Jeff Lebowsky en *El gran Lebowski*. Una pel·lícula molt divertida que recomane.

12-- Et sents més a prop del cinema clàssic americà, o de les cinematografies europees?

M'agrada tot el cinema. Fins i tot les pel·lícules roïnes, perquè de totes es pot aprendre alguna cosa. En els meus guions intente combinar una història atractiva per al gran públic (això que es diu "comercial") amb uns continguts que facen reflexionar. És com combinar el millor del cinema americà -la tècnica narrativa- amb el millor del cinema europeu -la reflexió profunda i el compromís-. Algun dia ho aconseguiré.

13- Els directors espanyols vos queixen de la competència deslleial del cinema americà. Però quan ix un bitxo autòcton com Santiago Segura amb el seu *Torrente*, és com un colp d'aire fresc, i rebenta taquilles. No és el talent la millor fórmula per a l'èxit, i tirar la culpa als ianquis és, una volta més, tractar de buscar excuses?

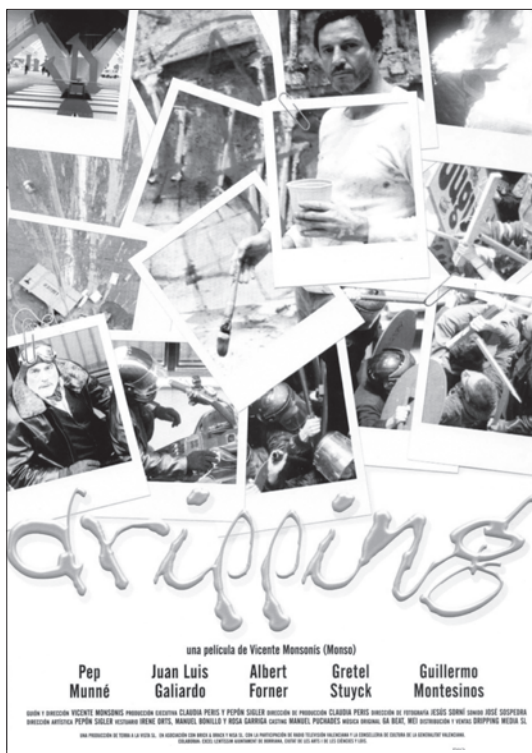
No és tant una qüestió de talent com de competència empresarial. Si només es tractara de talent o qualitat, moltes pel·lícules americanes no s'estrenarien a Europa, per dolentes. Però si pensem que el 90% de la distribució cinematogràfica a Espanya està en mans de multinacionals, que els cines han d'acceptar l'exhibició de pel·lícules "per paquets" i que a més a més els regalem el doblatge i la publicitat... Què més volen? Els ianquis tenen una ganga amb el públic espanyol. Una pel·lícula americana arriba a les nostres pantalles amortitzada i fa una inversió d'un milió d'euros en publicitat per a eixir amb més de cent còpies al mercat de l'exhibició cinematogràfica. Una pel·lícula

espanyola que pugua competir en eixes condicions farà la mateixa taquilla o més. Això ho han demostrat Santiago Segura, Àlex de la Iglesia, Fèsser, Amenábar, Almodóvar... o millor dit, els seus productors.

«hem de fer pel·lícules que s'assemblen més a les pel·lícules i menys als llibres»

14- Directors hui clàssics com ara Ford o Hawks, reconeixien que feien cine per entretenir, i que només pretenien contar històries. No creus que el cinema espanyol patix la caspa d'una excessiva pretenciositat i ideologització, i que li falta més sentit de l'humor?

No existeix això de "només contar una història", igual com no existeix el periodista imparcial. El fet de triar una història per a contar i no un altra ja et fa prendre



una postura més o menys definida. Crec que el problema del cinema espanyol, a banda de molts altres com la competència deslleial americana, és un problema d'estil i de llenguatge. Els directors joves, des d'Almodóvar i Àlex de la Iglesia, passant per Santiago Segura o Fèsser, han entès que el públic actual s'ha criat amb la televisió i no amb la literatura. Si volem arribar al "gran públic" hem de fer pel·lícules que s'assemblen més a les pel·lícules i menys als llibres.

15- *Per cert, eres d'eixos directors "manegueta" a qui els agrada increpar els actors i dir-los que i com han de fer les coses o, al contrari, prefereixes deixar-los al seu aire?*

Depèn sempre de l'actor. Hi ha actors que et donen molt més del que imaginaves per al personatge. A eixos millor no dir-los res. Però hi ha qui necessita que li digues fins i tot com ha de moure's perquè no et done un personatge diferent del que cal representar.

16- *És una entelèquia això que alguns anomenen "cinema valencià"?*

Sí que hi ha un "cinema valencià" que ve a ser aquell cinema que només es pot fer ací. No parles de pel·lícules ambientades a l'Albufera ni d'històries de Blasco Ibáñez o Bernat i Baldoví. Es tracta d'aquelles pel·lícules que han estat parides per guionistes que viuen i treballen a València i dirigides, interpretades o equipades amb gent de la nostra terra.

17- *Quines característiques diferencials tindria eixa cinematografia "valenciana"?*

Una pel·lícula és una forma d'expressió i comunicació que combina moltes disciplines artístiques. Hi ha molta gent que hi participa i aporta el seu punt de vista i la seua sensibilitat al conjunt final. Una pel·lícula feta per gent d'ací sempre reflectirà eixa manera d'entendre el món específica que hem mamat des de xicotets pel fet d'haver-nos criat en aquesta terra. Això la farà valenciana encara que siga una pel·lícula de ciència ficció. Malauradament encara no comptem amb recursos suficients per fer les pel·lícules grans que ens mereixem, i el cinema valencià és encara un cinema de resistència.

18- *Quins projectes tens actualment en curs de realització? Per a quan la teua propera pel·lícula?*

Ara tenim dos projectes en fase molt embrionària. Una sèrie d'animació per al mercat europeu i una pel·lícula d'acció i *thriller* per a la que busquem socis de coproducció. I tenim també una realitat en marxa que és una pel·lícula per a televisió en coproducció amb Filmix (Barcelona) que rodarem pel setembre i que tornaré a dirigir jo. Eixa serà la meua segona pel·lícula.

19- *Canviant de terç i tornant al poble: sabem que actualment resideixes a València. Vens molt per ací? T'interessen encara les coses de Borriana, el seu present i futur?*

No vinc tant com m'agradaria. Però quan ho faig m'adone de la velocitat en què canvien les coses també ací i ho constato amb certa tristesa. Veig que es perd



aquell "Paradís perdut" del que et parlava. Tots aquests projectes que es plantegen en nom del progrés em fan sospitar. Un dels principals atractius de Borriana era el seu aïllament que la mantenia al marge de massificacions i agressions mediambientals. Això sembla que s'ha acabat.

«el cinema valencià és encara un cinema de resistència»

20- *Ens interessa saber com valores el fet que hagen desaparegut tantes sales d'exhibició cinematogràfica al nostre poble, com ara el Principal, el Requena, el Viciàna, -per un pèl no vam perdre també el Payà-, que tant van significar. Sabies que els borrianencs ja fa anys que hem de desplaçar-nos a Vila-real per poder anar al cine?*

Ho trobe tristíssim. Això no és més que un símptoma d'un mal molt greu que viu la societat i que s'anomena globalització. Respon a interessos empresarials, però d'empresaris que estan a Los Angeles o a Wall Street. Els americans dominen l'economia i necessiten un mercat adaptat a les seues necessitats. Per a ells el cinema és una opció d'oci més, que s'ha d'instal·lar en grans centres comercials on la gent es gasta els diners en menjar, beure, comprar coses que no necessita, i jugar a sofisticadíssims jocs d'ordinador. Els empresaris de les sales ho són també de les altres opcions d'oci, així doncs, ens fan repetir el model americà i adquirir costums que res tenen a vore amb la nostra manera de ser o la nostra tradició. Això es diu colonialisme o invasió cultural. El cinema propi és una de les millors armes per a combatre'l, però com t'he dit, el nostre, és encara un cinema de resistència.

La Paloma de Levante

MANUEL ROSELLÓ GASCH (*)

Durant la meua permanència en l'exèrcit republicà en la nefasta Guerra Civil vaig passar uns quants mesos a Alcalá de Henares formant part de la 2^a Brigada del Campesino, i entre els diversos càrrecs que vaig tindre, a part de ser responsable de milícies de la cultura de la brigada, n'hi hagué u que vaig exercir durant tota la meua estada en aquella població, que fou el més satisfactori, encara que sense cap responsabilitat militar. En este càrrec o destinació vaig ser el responsable artístic de la Divisió 45, a la que pertanyia la meua brigada.

Este càrrec m'obligava a realitzar, com a màxim, tres espectacles setmanals de cine, teatre o varietés al Teatre Cervantes.

La qüestió de les funcions de cine estaven resoltes contractant a Madrid les pel·lícules necessàries. Resultava també igual de fàcil organitzar les funcions de varietés, per a la qual cosa m'havia de traslladar a la capital d'Espanya, a un dels dos sindicats d'artistes que existien, i contractar els espectacles que considerava més interessants en aquell moment.

Pel que fa a les funcions de teatre, representaven per a mi un major treball i responsabilitat artística, però no eren cap obstacle per l'experiència que havia adquirit al nostre poble en l'agrupació artística ACBA (Agrupació de Cultura i Belles Arts), que havia funcionat amb gran èxit fins al començament i durant el transcurs de la Guerra Civil.

Amb els meus senzills coneixements en aquestes qüestions organitzaves i interpretatives, vaig començar a formar un grup de teatre, reclutant artistes entre els soldats de la brigada, i



actrius entre les xiques de la localitat. Es formà un quadre artístic acceptable i vam representar un gran nombre de comèdies, que no crec oportú mencionar, ja que el motiu d'esta exposició de circumstàncies no és un altre que servir de pròleg al vertader motiu de l'article.

Entre els artistes que vaig escollir n'hi hagué u d'edat un poc superior a la nostra, anomenat Garrido, company d'un altre fotògraf anomenat Cecilio Paniagua, ambdós fotògrafs oficials de la Divisió del Campesino. L'amic Garrido era còmic mitjà, però gran aficionat a actuar, encara que fóra en papers curts, en totes les nostres actuacions. Degut a això sorgí una bona amistat entre nosaltres, i eixe va ser el motiu d'un fet que m'ha induït a escriure esta contalla, ja que ho aplique, com totes les altres, a relatar fets ocorreguts a Borriana, com els contaré a continuació, esperant que alguns dels meus lectors tinguen notícies o que visqueren aquella aventura cinematogràfica de fa molts anys.

Al cap d'uns quants mesos d'haver finalitzat la Guerra Civil, es presentà al meu domicili de Borriana Garrido. Després de saludar-nos efusivament, com requeria el moment, el meu amic em va exposar a continuació i detalladament el motiu d'aquella inesperada visita. Havia arribat al nostre poble acompanyat del productor d'una pel·lícula titulada *La paloma de Levante*, amb tot el principal quadro artístic i tècnic de l'esmentada producció, que es pensava completar amb gent de Borriana, i al mateix temps em comunicava que m'havia reservat un dels papers en el film perquè jo l'interpretara.

Tot el personal que l'acompanyava s'allotjava a l'hotel de Pedro Delgado, que estava situat a l'edifici que hui ocupa el Banc Exterior d'Espanya. Vaig ser presentat amb el principal motiu que la pel·lícula es filmara al nostre poble, perquè en titular-se *La paloma de Levante*, el meu amic pensà immediatament en mi, ja que durant l'estada a Alacalá de Henares va tindre ocasió d'assabentar-se que Borriana, la meua ciutat natal, estava a la regió de llevant i a la vora de la Mediterrània.

A la vista del personal que em presentà, vaig vore pel seu aspecte i altres detalls que tant el productor com els actors feien la sensació de tindre una ínfima categoria en tots els sentits, i vaig decidir apartar-me discretament d'ells amb l'excusa del treball a l'escola, de les assegurances i altres ocupacions que tenia.

Seguiren el seu treball sense comptar amb la meua col·laboració, encara que sí que la van aconseguir d'alguns paisans meus que col·laboraren en algunes escenes. Van filmar a la finca anomenada Las Hayas, al Palmeral, propietat de la família Planelles; pel camí del Grau, a les proximitats de Calatrava; a les rodalies del molí de l'arròs en què eixia la manada d'ànecs i l'última que recorde és un grup menjant-se una succulenta paella en què intervenien borrianenecs coneguts.

El rodatge durà uns dies, al cap dels quals se'ls va acabar el capital i estigueren sense poder eixir



de l'hotel fins que van rebre diners de Madrid per a pagar els deutes contrets, i desaparegueren de Borriana tan silenciosament com havien arribat. No vaig saber res més del meu amic Garrido ni de la pel·lícula, fins que un bon dia, en un curtmetratge dels molts que projectaven al cine Oberon, empresa en què vaig estar molts anys, es passà un d'eixos curts còmics, comentat per un senyor molt famós i graciós en eixos menesters en aquells temps, que va causar la hilaritat del públic i més en reconèixer alguns personatges que figuraven en la cinta molt coneguts per ells.

Així acabà el film que es va realitzar a Borriana amb les millors intervencions i d'una manera tan còmica.

(*) Vos recordem que amb la publicació d'esta tercera contalla de M. Roselló, prosseguim el camí encetat a l'anterior Buris-ana.

Pel que fa al film que li dona títol, li hem demanat al nostre amic Vicent Monsonís que faça de «colom» i que tracte de seguir-li la pista al «colom» extraviat, per si poguera trobar-se en alguna caixa polsosa d'alguna prestatgeria de filmoteca.

Pili i Mili

R. ROSELLÓ GIMENO

Corrien els anys 50 i 60, quan una successió –alguns dirien “epidèmia”– d’estrelles infantils, copava les pantalles de la cinematografia espanyola. Pili i Mili van ser l’epíleg d’eixa popularíssima etapa de cine “musical” protagonitzat per xiquets prodigi (Joselito, Marisol, etc.), que amb les seues monadetes i cançons, i amb la complicitat de la foscor de les sales de cine, van enamorar tota una generació d’adolescents.

Pili i Mili (en realitat Pilar i Aurora Bayona Sarrià, nascudes a Saragossa el 1947 i descobertes per al cinema per Benito Perojo), van cimentar un gran èxit en explotar el fet d’haver nascut bessones, val a dir que molt boniques i ben dotades per al ball i la interpretació. També va ajudar un nom artístic molt encertat i eufònic, nom que amb el transcórrer dels anys ha crescut i cobrat vida pròpia, mentre que, en raó inversa, el record d’aquells dos rostres adolescents ha anat esborrant-se de la nostra memòria.



Les xiquetes del col·legi Vila Fàtima de Borriana, mai no oblidaran aquell dia en què es va fer realitat el somni de conèixer en persona Pilar i Aurora Bayona: Pili i Mili van visitar Borriana l’any 1966, i solament l’esmentat col·legi va tindre el privilegi de rebre-les en visita domiciliària, gràcies a què el gran empresari borrianenc Salvador Payá era pare de dos alumnes del centre; una de les quals, Visi Payá, formava part aquell any de la cort d’honor de la reina infantil Rosa Usó. Pili i Mili van vindre a promocionar la seua primera pel·lícula, *Como dos gotas de agua*, film que s’estrenaria a Borriana amb retard –això no era gens habitual!– i que en convertir-se en un “taquillazo” a tota Espanya, féu que la fama de les bessones les precedira.

Pel matí es va celebrar una recepció al pati de Vila Fàtima, des d’on totes les alumnes, dretes i formades en fila, van rebre emocionades les artistes, que feren acte de presència dalt de les escalinates –després d’haver desfilat per un corredor central–, acompanyades per l’alcalde José F. Monsonís i el promotor de l’esdeveniment Salvador Payá. Aquella mateixa vesprada va haver una projecció especial al nostre Cine-Teatre Payá del film *Como dos gotas de agua*, en sessió exclusiva i gratuïta per al col·legi.



FOTO 1

Foto 1: D'esquerra a dreta: l'alcalde Paco Monsonís, Pili i Mili (o Mili i Pili, vagen vostés a saber) Monolo Feliu i Salvador Payá. En la foto 3 (darrere del finestral estava la piscina de l'Alhoa, hui ende-rrocada) veiem també Donya Visi Payá. Contrasta la indumentària molt variada i a la moda de les artistes (pentinat anys 60, vestit de cocktail, vestit de nit i abric creuat a quadres) amb la dels senyors, molt més convencional.

La resta d'actes programats per a les dos joves artistes, inclouria una visita matinal de caràcter semiprivat al magatzem de taronges de l'alcalde José F. Monsonís (foto 1), i un dinar a l'hotel Alhoa (fotos 2 i 3). Entre les persones assistents als actes, a més dels adés referits, cal destacar l'esposa del Sr. Payá i alguns membres de la junta local fallera, com ara Manuel Feliu i Santiago Izquierdo, així com el director general de l'empresa distribuïdora cinematogràfica Dipenfa-Filmayer, el Sr. Juan Soler.



FOTO 2

D'estos últims esdeveniments, ens ha quedat complit testimoni gràfic, una mostra del qual vos oferim gràcies a la gentilesa d'En Salvador Payá qui, per cert, ens ha confessat que Pili i Mili eren dos xiques molt agradables i de gran simpatia en el tracte personal, i que estaven sorpreses perquè un home tan jove -com ell ho era aleshores-, fóra al mateix temps, un empresari tan important.



FOTO 3

Malaltia de Joventud

JOSEP PALOMERO

La gent sol confondre el moscatell i la mistela. El malentés es pot atribuir a la semblança de color, d'aroma i de gust que hi ha entre eixos dos productes. Mentre que el primer s'obté directament de la mitja fermentació de l'esplèndid raïm daurat, blanc o rogenc, de pell relativament dura i de pin-yols de grossària mitjana —anomenat precisament moscatell per l'atractiu que té per a les mosques, seduïdes per l'extraordinària quantitat de sucre que en segreguen els bagots madurs—, el segon és una barreja de most amb esperit de vi i sucre, que mai no arriba a fermentar en cap cava. No cal dir que, des de qualsevol punt de vista, l'aroma i la qualitat del vi moscat excel·leixen sobre les del rival. Per a un paladar mitjanament educat, el moscatell resulta una poció suprema que, entre els valencians, a causa de l'antic conreu d'aquesta varietat de ceps, s'ha consumit més que la mistela.

Desconec, però, si el vi que contenien uns gotets cilíndrics de cristall gros i no precisament de Bohèmia, que uns quants jovenalls ens dúiem de tant en tant als llavis en el transcurs d'unes remotes vetlades a l'antic Bar Maruja, ara fa aproximadament trenta-cinc anys, era o no moscatell. Però el cas és que, degut a la nostra profunda ignorància en matèria enològica, vam batejar aquelles reunions com La Mistela Literària.

La Mistela Literària era un tímid cenacle nocturn dels dissabtes, més o menys ritualitzat i divertit, d'una reduïda colla d'adolescents de la fi de la dècada dels seixanta, il·luminats per una sèrie d'imatges fixes amb les quals construïem com bonament podíem els nostres primers dèsset o díhuit anys de circulació pel món. Els més joves teníem, com és natural, dos o tres patrons, dels quals admiràvem l'agudeses de les seues observacions, la profunda ironia que destil·laven i la il·lustrada informació que transportaven en el cotxe de línia cada setmana al poble, des de les facultats d'on provenien, per deixar a casa les mudes de roba bruta i escurar les butxaques dels pares a fi d'assegurar-se la subsistència a València, on anaven a estudi. Amb uns mitjans de comunicació silenciats i, sent com érem un producte d'un sistema educatiu ple de

mancances, els batxillers d'aleshores ignoràvem la contundència de les càrregues dels grisos contra els estudiants, l'actuació impune de les brigades universitàries feixistes, les estranyes condicions de la mort del Che, els motius de la primavera de Praga, les sessions del procés de Burgos i els mítings de Sartre a Nanterre durant el cèlebre mes de maig. Entre els amics de major impacte, no n'hi havia cap més instructiu que Pasqual Rubert, el qual ens sotmetia a una bateria de preguntes tan corrosives com el fum de fària gallega a què inexorablement ens subjugava.

En aquella època vam aprendre la disposició de les estrelles d'algunes constel·lacions pròximes a força de perforar el cel nocturn a mirades; vam escoltar més de cent vegades les versions que de les sonates de Beethoven executava el georgià Sviatoslav Richter i vam començar a publicar els primers llibrets de versos gràcies a l'impost revolucionari de cinc duros a què sotmetíem els amics.

Així, mentre jo editava a Barcelona un llibret de versos amb un títol sobre la mostassa, Vicent Franch creava la col·lecció Cinc Barres —quatre, explicava, eren les de la senyera; la cinquena, per a repartir llenya— on va publicar una única primícia, A l'altra vora del riu. Vint anys abans que Octavio Paz obtinguera el Premi Nobel de Literatura, quatre lustres abans que morira Leonard Bernstein i que Václav Havel accedira a la presidència de Txecoslovàquia, uns quants de nosaltres havíem posat en marxa una versió domèstica del Club dels Poetes Morts, ignorant que, tal com com passaria en eixa famosa pel·lícula, un dels components del nostre grup també acabaria suïcidant-se.

A continuació dels versos sempre acabàvem parlant de xiques, dels mitjos festeigs precipitats a conseqüència de les pasqües de l'època, dolorosament recal·fades per les Paraules d'amor de Serrat i d'altres oportunitats líriques semblants, i de les urgents operacions de fimosi que, qui ja ho havia passat, explicava als més necessitats que una circumcisió a temps pagava la pena pels notables resultats a què es podia accedir en sotmetre's al benefici d'una tal empresa.

Però prèviament a la fixació més o menys estable d'aquesta trobada setmanal de La Mistela Literària, Vicent Franch havia instituït al nostre poble una altra colla identificada per la principal activitat que exercia: la Biblioteca Rotativa. En eixa època sí que no teníem ni idea de la direcció en què girava el món. Les lectures més agosarades a què havíem tingut accés no anaven més allà de la fam nòrdica de Knut Hamsun, les lipotímies del jove Werther, el vici de Dostoievsky per la ruleta o algun fàcil Rimbaud amb el cervell amerat d'absenta, l'aiguardent parisenc dels bohemis. Gràcies a la Biblioteca Rotativa, doncs, vam tenir accés per primera vegada a la revista Triunfo i al butlletí Gorg, als assaigs de Raymon Aaron, a la complicada prosa revisionista de Louis Althusser, als poemes didàctics de Bertold Brecht, a l'Espriu de Sepharad, a les instruccions que sobre l'art d'estimar suggeria Erich Fromm, a les profecies que augurava Herbert Marcuse sobre la fi d'una època i a la veu unànim dels joves que, concentrats a l'illa de Wight, corejaven les balades de Bob Dylan al mateix temps que feien senyera de les cançons de Joan Baez.

Al si del grup, que sorprenentment era mixt de xics i xiques, i que es reunia els dissabtes de vesprada en un aula del col·legi dels frares, es parlava dels llibres que llegíem i de les pel·lícules que véiem. La Biblioteca Rotativa, que funcionava relativament bé, va arribar a disposar de dos o tres dotzenes de llibres formatius, ja que els membres adquiríem un o dos exemplars al mes que passaven a integrar el fons rotatiu i comunitari de lectures, posades a l'abast de tots. Aquella experiència va ser l'embrió de moltes altres aventures més o menys benintencionades. Però la vam haver de liquidar per falta de lloc després d'una excursió a Morella; el carmelità que ens assistia no ho devia de veure



clar, a pesar que a Roma manava el papa Montini i a Castelló el bisbe Pont i Gol. Uns pocs anys més tard un altre carmelità descalç, el borrianenc Manuel Ferrada, va crear el Club Som al carrer de Sant Vicent. També va organitzar durant unes quantes primaveres la Festa de la Poesia a la sala d'actes del col·legi on Josep Fèlix Escudero, que escrivia millor que ningú, collia garbes de llorer poètic.

Aquests són alguns detalls del nostre debut al Parnàs, quan el Buris-ana era més important per a nosaltres que The Washington Post. De tant en tant hi podíem veure el nostre nom en lletres de motle de plom de linotípia, i ja ens véiem autors cèlebres, escriptors admirats i persones populars. Però eixa malaltia de joventut, afortunadament, el temps també la cura.

Nuevos datos sobre Lucrecia Bori

NORBERTO MESADO OLIVER

En el diario Levante del día 1 de diciembre de 1988 se publica una entrevista con Victoria de los Ángeles, cuyo contenido vale la pena recordar y unirlo a ese pequeño homenaje que le tributábamos a nuestra gran diva Lucrecia Borja González de Riancho en el pasado número del Buris-Ana. El motivo del concierto de Victoria de los Ángeles era un merecido homenaje que Valencia -¡por fin!- tributaba a la Bori, concierto que tuvo lugar en el Palau de la Música. Y Victoria de los Ángeles ofrecía concierto, y entrevista a la prensa valenciana porque, dice, se “celebró el pasado año el centenario sin que nadie hiciera nada por recordarlo”... Y comenta que conoció personalmente a Lucrecia Bori en Nueva York: Era, dice, de “una personalidad relevante. Nunca llegue a oírla cantar por que ya estaba retirada hacía años”

Y sigue Victoria de los Ángeles anotando, y ello es muy significativo para mí, que *“se acordaba mucho de Burriana y lloraba”*, y que pese a *“tener la nacionalidad americana, porque vivía allí desde los años veinte, se preocupaba (por su tierra nativa), y cuando la riada del 57 organizó un gran concierto en el Met y movió a toda la alta sociedad (neoyorquina, pues) estaba muy relacionada con los Rockefeller”*. Y es que Lucrecia Bori se quedó siempre, en vida, en los EE. UU. y aquí llegaron a olvidarla...

Y con pesar, sigue comentando la entrevistada, que *“le tenían que haber concedido alguna me-*



dalla o distinción; pero en Madrid, con la dictadura y todo aquello, decían que para ellos ya no era española...”, cosa esta vez inexacta (aunque desconocemos la fecha de tal concesión) pues, como ya comentamos, “El Gobierno de España le concedió las Cruces de Alfonso XII y de Isabel la Católica”.

Pero hay otra novedad (aunque vieja) pues también la recuerda en sus “Memorias”, (la conoció de niña), D. Vicente Marco Miranda.

Sin ningún género de dudas para mí, la obra más singular aparecida en la Feria del Libro de esta pa-

sada primavera (presentada en Burriana el día 23 de Mayo), publicada por el “Consell Valencià de Cultura”, han sido las memorias que con el título de “In illo tempore” dejó escritas en su madriguera, siendo “topo”, nuestro literato y político. Un libro de recuerdos, soberbiamente escrito, que conjuntamente con el “Noticiero cronológico” de los siglos XIX y XX de Roca Alcaide viene a completar nuestra reciente Historia de Burriana, pues el volumen tercero de “Burriana en su Historia” lo dejó pasar nuestro Magnífico y hube de devolver los originales a sus respectivos autores que, gratuitamente, habían colaborado en él.

Y como en todo estudio hecho con rigor hay nuevas aportaciones, veamos el aludido texto de Marco Miranda:

“De buena estatura, aire marcial, perilla a lo Martínez Campos, aquel hijo de Burriana regresó de la guerra de Cuba con las estrellas de comandante. Republicano, ayudante del general Arolas, pidió el retiro al morir su jefe y fijó su domicilio en Valencia. Tenía en Burriana unas hermanas y a su cuidado dejó una hija, niña de ocho o diez años cuando yo la conocí, hacia fines de siglo. La niña mostraba afición al canto. Los amigos de la casa alababan la voz y las excelentes disposiciones de la hija del comandante. Opinaban que bien podía ser cantante, llegada la edad oportuna.

Años después, viviendo yo en Valencia, me sorprendió la noticia de que aquella niña, hecha ya soprano, era famosa en los teatros más famosos del mundo, alternando con cantantes como Caruso y Tita Rufó. Aquella tiple tuvo por padre al comandante Borja, quien le dio el nombre de Lucrecia. El nombre y el apellido asustaron a los italianos y le sustituyeron el segundo con el de Bori. Como hicieron con la célebre familia de la otra Lucrecia, la hija del papa Alejandro VI, cambiando el Borja por el Borgia”.



La Coral Borriánica

CARLOS A. VALERO

La Coral Borriánica ha estat l'única agrupació adulta vocal estable i amb un projecte musical i de formació vocal definit i seriós a la nostra ciutat (malgrat intents anteriors i posteriors a la seua creació). Potser això explica la seua ferma implantació i el renom que ha assolit al nostre territori.

Va ser creada inicialment com a assignatura de Conjunt Coral per als alumnes del Centre d'Estudis Rafael

Martí de Vicià, l'any 1983, i ja el 1984 feia la presentació en públic amb el primer concert, però prompte va superar la seua idea original. Dintre de la trajectòria podem distingir tres etapes, tot i tenint en compte els tres directors que han estat al front de la mateixa:

- José Ramón Calpe, fundador i primer director fins al 1991.
- Jordi Ràfols, del 1991 fins al 1994.
- Carlos A. Valero, des del 1994 fins a l'actualitat.

La Coral ha estat sempre un element cultural de gran dinamisme (de fet, va ser la primera coral valenciana en federar-se en la Federació Catalana d'Entitats Corals, sens dubte, la més important i senyera associació coral d'Espanya) i prompte va mostrar un interès, que mai no ha perdut, per dur el nom de Borriánica a tots els indrets possibles. Així ha participat en certàmens, concursos i festivals corals com el de Ròjals, Ejea de los Caballeros, Noya, Torrevella, Portugaleta, San Vicente de la Barquera, Leganés i molts d'altres. Destaca especialment la participació, sota la batuta de l'actual director Carlos Valero, en festivals



LA CORAL EN UN DELS SEUS TRADICIONALS CONCERTS DE CARNESTOLTES.

internacionals tan importants com Europa Cantat 1994, a Herning (Dinamarca), i Europa Cantat 2003 (Barcelona, on va actuar al Gran Teatre del Liceu), i també la Setmana Cantant de Tarragona (1997).

La coral s'ha nodrit de tot tipus de components, des d'aficionats amb ganes de cantar, fins a estudiants de música que després han continuat una important carrera musical. De fet, per les files de la Coral Borriánica han passat persones que ara tenen un nom propi dins de la música borriánica i valenciana, com la cantant Minerva Moliner o la cantant i pianista Fuensanta Escibá.

Dins del territori valencià, la Coral és una de les agrupacions amb més renom, ja que és de les poques supervivents de l'esclat coral que van representar els anys 80 (època daurada de la música coral al País Valencià), però que, per desgràcia, no es va poder mantindre, per moltes raons que no toca comentar ací. La supervivència de la Coral Borriánica després de més de 20 anys és bona mostra de la seua salut musical i personal.

Encara que la Coral participa en molts actes i ofereix gran quantitat de concerts, hi ha dues cites musicals a l'any que són ineludibles per als aficionats borrianencs al cant coral: el concert de Nadal i el de Carnestoltes. El primer és un gran acte musical que combina cançons nadalenques i música de gran nivell (no oblidem que en els últims anys la coral ha actuat amb orquestra interpretant obres senyeres de la música clàssica). El concert de Carnestoltes és molt diferent: disfresses, música lleugera i simpàtica, bon humor i corals convidades que vénen des de diversos punts de la nostra geografia. Tots dos concerts són una mostra de com arrossega la Coral el públic de Borriana, ja que es tracta de cites musicals que no necessiten quasi ni ser anunciades: la gent sap que ha d'anar.

La Coral Borrianenca, com a associació, compta amb els seus socis, que ajuden i donen suport a la tasca musical i cultural que es porta a terme.

Actualment, i gràcies a un conveni de col·laboració amb l'ajuntament, la Coral assaja al Centre de Cultura La Mercé (a falta d'un local propi).

Dos assajos setmanals (però quan en calen més es fan els que calguen) és el treball que realitzen els 20 cantaires que formen la Coral en l'actualitat. Treball seriós, formació vocal i musical, anècdotes i bons moments és el que es comparteix en un ambient de germanor coral (un bon ambient és el més important en qualsevol agrupació musical no professional).

Per finalitzar, recordar que la Coral Borrianenca ha interpretat obres tan importants com Gloria de Vivaldi, Missa en sol menor de Schubert, Israel a Egipte o El Messies de Haendel, Te Deum de Charpentier, West Side Story de Bernstein, Missa de la Coronació o Vespres de Mozart, Carmina Burana i Catulli Carmina d'Orff...



LES XIQUES DE LA CORAL.

L'any passat va realitzar una gira de concerts per tota la geografia valenciana amb el famós grup argentí Los Fronterizos, interpretant la Missa Criolla de Ramírez.

Com ja hem dit, actualment està dirigida pel jove pianista, compositor i director Carlos A. Valero, qui ha realitzat estudis de cant, piano, violí, contrapunt, harmonia, transposició i composició amb les màximes qualificacions. Ha estudiat també direcció de cor i orquestra amb mestres internacionals com Fritz ter Wey, Simon Carrington, Peter Broadbent o Erik van Nevel entre d'altres. Ha actuat com a cantant solista al Palau de la Música de València, ha estrenat obres del mestre A. Blanquer o ha actuat amb el grup de música medieval Supramúsica, del qual és membre, per a Ràdio Nacional d'Espanya, treball que més tard s'ha editat en CD, amb distribució internacional per l'emblemàtica discogràfica Verso.

La Coral és i serà el referent vocal de la nostra ciutat, ambaixadora de la nostra música coral. D'ací tres anys celebrarem les bodes de plata. Esperem que siga un esdeveniment com es mereix.

El bisbat de Solsona en temps del jove bisbe Tarancón

JORDI BORT CASTELLÓ (*)

La personalitat del Cardenal D. Vicent Enrique i Tarancón l'hem d'entendre bàsicament com a home d'església. La seua doctrina i formació està basada en la justícia, la pau, l'amor, la veritat i la vida, trets característics d'una persona entregada al servei dels altres. Per a ell, Déu i la seua paraula van ser la font on va trobar aquests coneixements. La seua projecció pastoral comença a Vinaròs i a la veïna ciutat del seu poble natal, Vila-real. Però res no feia pensar que arribaria a ser nomenat bisbe de Solsona, amb 38 anys, en aquell temps, el bisbe més jove de tot l'Estat espanyol. Érem en l'any 1945. La consagració com a bisbe es fa a Borriana, a la Parròquia del Salvador, on va rebre el baptisme, la confirmació i on va celebrar la primera missa. Podem imaginar aquell dia la festa que els borrianencs van traure al carrer, amb aquella alegria i fanfarroneria, portada amb gràcia, que els caracteritza.

La intuïció del jove bisbe el va fer anar al capdavant de les directrius marcades pel que seria el Concili Vaticà II. Tarancón es compromet plenament en el seu ministeri i això es demostra en les diferents cartes pastorals que escriu al llarg dels 18 anys que residirà a Solsona: La parroquia hoy, La amistad sacerdotal, La crisis de fe en el mundo de hoy i La iglesia del posconcilio, entre d'altres. Els escrits del bisbe Tarancón comencen a ser cèlebres, sobretot, per la seua qualitat i contingut, no només a Catalunya i a l'Estat espanyol, sinó també a l'exterior. Però la carta pastoral que alejarà una gran polèmica per part de les autoritats governamentals, serà El pan nuestro de cada día, dánosle hoy, publicada l'any 1950. Polèmica per a uns i esperança per al poble treballador!!

Acabada la guerra civil hi havia una manca d'aliments de tal manera que el pa estava racionat per a cada família. Val a dir que aquest pa era de mala qualitat, però els forners tenien la clientela assegurada i, per això, no s'esforçaven massa en la seua elaboració. En temps de pobresa i debilitat social és inevitable que es produïska el mercat negre; en aquella època s'anomenava estraperlo. Però mentre la ració del pa arribava al lloc de destinació i alimentava els necessitats, no hi havia gravetat en l'assumpte. El problema va eixir quan en una determinada zona de la diòcesi, concretament en el sector industrial i miner, va deixar d'arribar pa racionat. Hi havia gent que retenia el blat i no el distribuïa al lloc de destinació.

Els jornalers el podien adquirir en el mercat negre, però a un preu exagerat per a gent de braç treballador. Clarament es podia vore el cas com una gran injustícia social perquè aquells que estaven guiats per l'egoisme, l'avarícia i la malícia, s'aprofitaven dels més pobres i dèbils per tal de fer negoci. La fam era el gran problema d'aquella societat marcada per la ferida de la guerra, la

divisió i la intransigència. A grans crits, el pobre demanava menjar. La discriminació més absoluta i l'intent d'ofegar les veus del sector no podien contribuir de cap de les maneres a la construcció d'una societat basada en valors morals i ètics, negant a l'home l'oportunitat de viure amb dignitat. Es llevava l'essencial per viure i es desviava la mirada del plor d'aquells xiquets, que no tenien un tros de pa per a omplir l'estómac. Els pares d'aquella multitud demanaven aliment per als fills, demanaven justícia, equitat, solidaritat enmig de la fam i la misèria. No podien acceptar que uns feren grans negocis, aprofitant-se del sofriment humà. El bisbe Tarancón és informat dels fets que passaven a la seua diòcesi, tant pels sacerdots com pels treballadors. Dos mil cartes demanaven la intervenció de Tarancón. La seua bona voluntat es va concretar apropant-se al sector empresarial, al governador provincial, ministre d'agricultura i d'affers exteriors. No va rebre resposta de ningú, motiu pel qual va provocar que Tarancón escrivira la carta pastoral esmentada. Els sentiments d'acció social i de compromís només podien eixir d'una persona amb un cor lliure i honest com el Cardenal Tarancón!! Als governants de l'època, que s'anomenaven catòlics, els feia falta una gran dosi de caritat cristiana. Les autoritats no responien les necessitats del poble. Només afavorien els seus! Per tant, l'odi i la divisió eren molt difícils de fer desaparèixer en un clima dominat per l'egoisme.

La persona humana sempre ha tingut la necessitat de ser escoltada per l'autoritat, valorada per la societat i dignificada per la llibertat. La societat només podia avançar pel camí de la dignitat de la persona considerant els hòmens conscients i responsables. Els governants no responien a aquesta responsabilitat, encara que eren sabedors del clam popular. La veu del jove bisbe Tarancón clamava el cel perquè una societat coaccionada no té llibertat i allà on no hi ha llibertat, no hi ha justícia. Val a dir que en aquells moments l'església vivia una situació anòmala. Els nomenaments episcopals depenien de Franco. Es va intentar segrestar aquella carta pastoral, encara que sense èxit. S'ha arribat a dir que la llarga estada del bisbe a Solsona, 18 anys, va estar produïda per aquell conflicte. El govern no va digerir aquella denúncia profètica de Tarancón. De fet el nunci Cicognani, alguna vegada, li havia comentat a Tarancón que no podia traslladar-lo a una altra diòcesi per l'oposició del govern: «mientras el gobierno no digiera el pan (la seua carta pastoral) no es posible cambiar de diócesis al obispo de Solsona».

L'actitud dels bisbes espanyols pel seu lligam amb el règim, a més, va ser molt covard i van tractar d'imprudent aquella denúncia pública. L'interès dels bisbes era només

mantindre el seu *statu quo*: assegurar-se els privilegis econòmics i socials. La dictadura franquista era considerada catòlica i no podia rebre atacs per part dels bisbes. En aquest moment l'església no manifestava cap gest d'aproximació als més necessitats. La jerarquia se sentia a gust amb el règim perquè creien que defensaven millor els seus privilegis. Per això, quan apareixia alguna veu discordant en l'episcopat, se sentien contra les cordes i tenien por. L'església s'havia lligat amb el govern i no era fàcil de despendre's, ni tampoc assumir qualsevol acció o decisió lliure. Sempre es va manifestar externament que no hi havia divergències entre la dualitat Església-Estat. Només entre els capellans més jòvens, els moviments d'Acció Catòlica, els grups de cristians compromesos... es va començar a conèixer el nom de Tarancón com el bisbe de l'esperança. Un bisbe que podria canalitzar aquelles reaccions de protesta, davant una església tan sotmesa al poder econòmic i fàctic: una església sense cap interès per humanitzar ni evangelitzar la societat. L'església mirava cap a un altre costat!

La pau no és simplement l'absència de guerra o l'eliminació d'un dels bàndols. La pau no naix del domini despòtic d'un govern, sinó que es pròpiament l'obra de la justícia. Déu dona plena llibertat als hòmens per a sotmetre la terra.

Però la capacitat humana de governar ha de fer possible un ordre establert dirigit amb intel·ligència i rectitud, amb equitat i equilibri. L'acció del govern ha de respondre amb coherència a les exigències que, cada moment de la història ens planteja. El curs dels temps motiva continus canvis per al progrés dels pobles, per això, la pau no resulta mai una adquisició definitiva: la pau s'ha d'anar construint contínuament. Això exigeix una conscienciació de la societat, atenta als signes dels temps i una vigilància activa i comunicativa per part de l'autoritat legítima.

Els responsables de promoure el bé comú i encara, l'aliança entre nacions, han de ser sensibles als sentiments, experiències i opinions de la multitud: és a dir, a la veu del poble. Les ideologies obstinades i extremes separen els hòmens, portant-los a l'enemistat, al menyspreu i la desconfiança. Però la pau és fruit d'altres valors, com ara el respecte als altres hòmens i nacions. La pau exigeix una voluntat ferma d'apaivagar tota rancúnia i odi, manifestant la intenció personal de rebutjar tot intent de degradació de l'individu: és a dir, practicant el principi de no maleficència, que simplement significa no desitjar el mal a l'altre.

El bisbe Vicent Enriqué i Tarancón va començar un treball dur i difícil i dedicà tota sa vida als altres en un camí no gens fàcil, però on va trobar la satisfacció i la joia. La misericòrdia i la fidelitat són els trets que caracteritzen la personalitat de Déu i, això mateix, és el que el nostre cardenal va fer arribar al món en el qual li va tocar viure. La misericòrdia és aquella actitud de la persona que sap escoltar, entendre, donar suport i malgrat tot, perdonar: és el que va fer durant la seua trajectòria episcopal. Com el futur Pau VI, Tarancón va ser un home

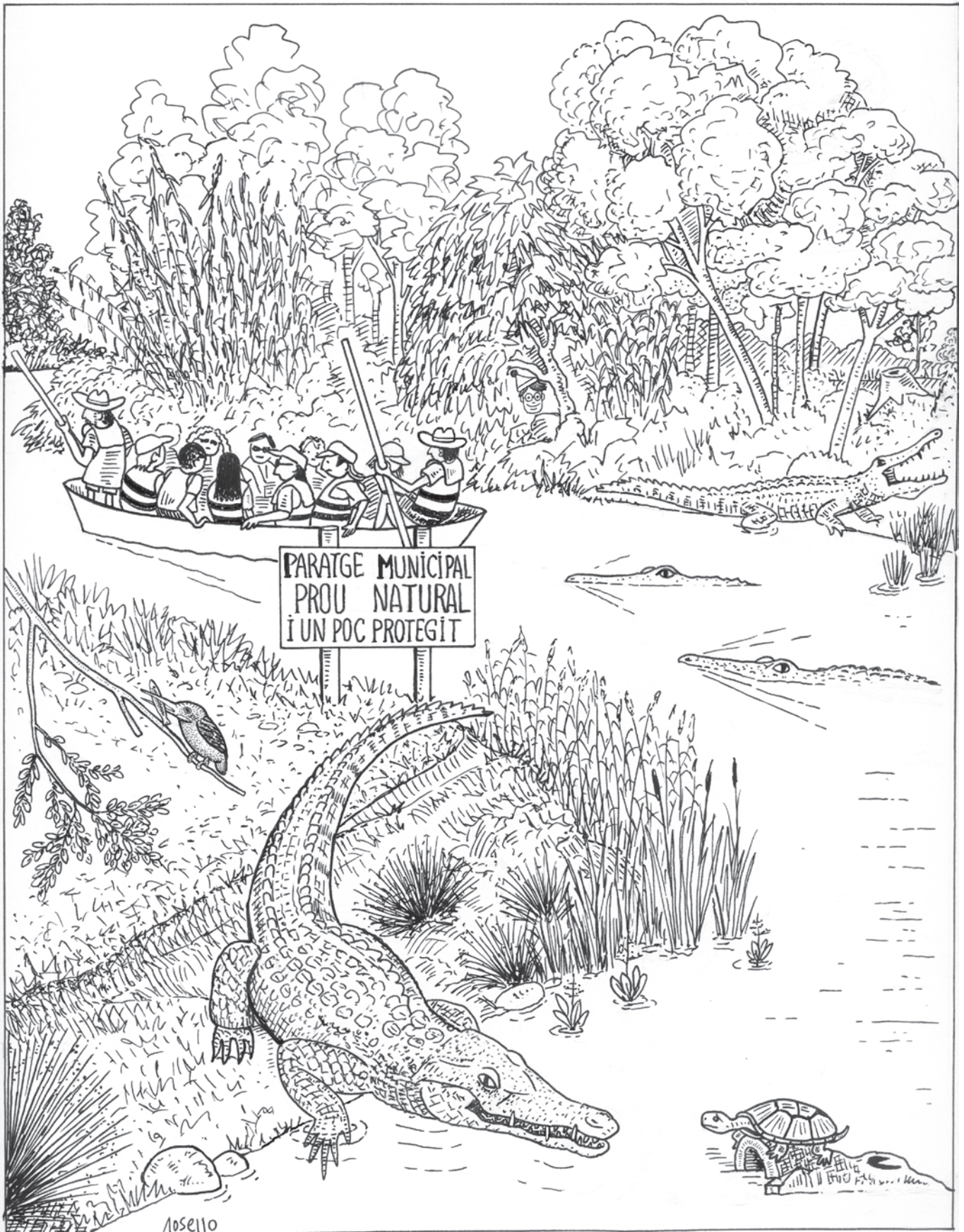


proper i sensible a la problemàtica social. La mitra i el bàcul no el van allunyar del poble.

Al contrari, la mitra i el bàcul van fer de Tarancón un autèntic pastor, un pare sol·lícit i atent a les necessitats dels qui més patien. La fidelitat és la tenacitat i la convicció de creure en algú o en alguna cosa, de cercar treballament la seua identitat i de lluitar per la seua estima: és aquest l'esperit que va mantindre durant tota sa vida el cardenal Tarancón. Va ser signe d'esperança per aquella gent que reclamava la seua intervenció i consol per als qui s'apropaven a ell. La humanitat d'una figura il·lustre com ell va deixar un estol de records dignes d'elogi. El més important dels quals va ser la seua proximitat als altres. Amb humilitat i senzillesa, amb un esperit de diàleg i de fermesa, Tarancón mai no es va deixar portar per la indignació injusta o l'impuls primari, que no fan sinó portar a la ruïna. El seu comportament va ser d'una gran serenitat en una situació complicada. La seua capacitat d'entesa sempre pacífica i serena, alhora que profètica, va facilitar que els polítics trobaren una solució al problema de la fam.

Com podem vore, sense el bisbe Tarancón la situació haguera continuat caòtica, i el clam dels pobres, s'haguera perllongat.

(*) Jordi Bort glossarà en una sèrie d'articles, la figura de l'admirat cardenal Tarancón, del qual el proper 14 de maig de 2007 s'acompliran 100 anys del seu naixement. Caldrà anar refrescant la memòria.



TORTUGA: - VOSTÉS SÓN FORASTERS, NO?

COCODRIL: - EFECTIVAMENT. DES QUE SABÈREM QUE EL CLOT ÉS NAVEGABLE, LA MEUA FAMÍLIA I JO HEM TROBAT INTERESSANT TRASLLADAR-NOS A VIURE ACÍ.

El mestre

XAVIER VALERI I COROMI

Fa anys la mainada de pagès feia una hora o més de camí per poder anar cada dia a escola. Quan s'enfosquia, el mestre mirava la finestra per calcular el temps que quedava de llum del dia, girava el cap a dreta i esquerra i deia:

-Els que viviu a pagès podeu marxar.

Sota l'enveja dels que vivien a poques portes de l'escola, uns nois de posat tranquil s'aixecaven, es penjaven el sarró a l'esquena i es lligaven la llanterna a la cintura.

El mestre se'ls mirava amb recança: li sabien greu els ensenyaments que perdien. Es girava per reprendre la lliçó, però al cap d'una estona tornava a mirar per la

finestra per veure com unes figures petites s'enfilaven àgils per una drecera cap a les cases de color terrós, que donaven vida difícil a unes generacions excessives.

Girava el cap per dirigir els seus ulls humits cap els nois del poble que s'havien quedat, s'apartava els cabells de les temples, es posava bé les ulleres i baixava i pujava el cap.

-Vosaltres que podeu aprofiteu-vos –deia amb gravetat cap a les fileres de rostres penedit-. En aquell moment, se sentia receptor d'un sentiment favorable i se'l veia content del fet que per una estona aquells nois indolents possessin tots els sentits en la feina.

LLIBRES

La novel·la de Borriana

JOSEP PALOMERO

Vicent Abad conta la història de la taronja a Borriana fins arribar a la primera part del segle XX en El jardín de las Hespérides, novel·la que protagonitza la nostra població amb el nom d'Hespèria, el mític indret on hi havia el jardí de les pomes d'or custodiat per tres nimfes. La narració arranca amb un flash-back de Marsenta la Baltasara, la protagonista que, als 90 anys, en el transcurs de 1990 recorda els fets principals de la seua vida. Estos fets es desprenen tot seguit del fil de la rememoració de l'anciana nonagenària per adquirir una autonomia narrativa plena, que evoluciona al llarg de les 290 pàgines que conformen esta edició de El Nadir. Així, el lector coneix el festeig entre Marsenta i el jove Pere; l'evolució del matrimoni; l'ascens social del marit que, com a conseqüència del seu afany, aconseguix fer-se comerciant i exportador d'èxit; les crisis del comerç degudes a les gelades; el naixement de la filla, Maria; el trasllat del matrimoni a València; l'organització del comerç durant la Segona República, els episodis de la Guerra Civil i l'ocupació de la població per l'exèrcit Nacional.

La novel·la consta de quatre parts, les quals, a excepció de la primera, que comprén quatre capítols, en contenen cinc cada una. El primer capítol, centrat en els records de Marsenta, abasta fins a 1917, any en què es va fer la important manifestació en què, amb la consigna de "Barcos, pan y trabajo", la població va protestar contra l'atur que ocasionà la Gran Guerra. El segon ca-



pítol, dedicat al pare de Pere, Blai Monraval, servix al narrador per explicar els antecedents del cultiu citrícola local a gran escala i els inicis del comerç marítim. En el tercer capítol es narra la infantesa de Pere i, en el quart,

l'adolescència. El primer capítol de la segona part, situat en 1918, arranca amb el casament de Pere i Marsenta. En el segon veiem l'embaràs de Marsenta. En el tercer, situat en 1923, s'explica l'ascens social del matrimoni i la visita de Miguel Primo de Rivera a la població, on acudix a presidir la benedicció de la bandera del somatén local i a examinar l'inici de les obres del port. Els capítols quart i quint, situats en 1924, es centren en la figura de l'agent comercial Valentí Ventura, el qual, instal·lat al Regne Unit, fa de cap de pont de les exportacions de Pere. Esta segona part es tanca amb la gelada de 1924, a conseqüència de la qual Pere ha d'abandonar precipitadament Londres, on s'havia desplaçat per a tancar determinats acords comercials.

En el primer capítol de la tercera part, situat en 1928, el matrimoni es trasllada a viure a València i la filla entra interna en el selecte col·legi Sagrado Corazón de Godella. En el segon capítol, situat en 1931, assistim a la proclamació de la Segona República. En el tercer es plantejegen els problemes laborals referents a la collita, així com els derivats del proteccionisme que el govern britànic imposà a les importacions de taronja. En el quart, situat entre 1933 i 1935, veiem els problemes del bienni negre. En el quint es narra l'efervescència política prèvia al triomf del Front Popular, amb la inclusió de l'episodi històric del míting del dirigent falangista José Antonio Primo de Rivera al teatre Oberon.

La quarta i última part comprén els anys de la Guerra Civil a Hespèria i es tanca en 1938, per més que al final es narren uns fets que, de fet, corresponen a 1939. En el primer capítol, després d'enviar la filla a Londres sota la custòdia de Valentí Ventura, Pere, els béns del qual han estat confiscats i col·lectivitzats, es veu obligat a dirigir el cluef local i, degut al fet d'exercir este càrrec, és membre del cluea (Consejo Levantino Unificado de la Exportación Agrícola). En el segon capítol manté una interessant entrevista amb Durruti en un cabaret de mala mort de Borriana, per tal de desmobilitzar unes determinades actituds de la cnt en relació amb la fàbrica de municions local, quan Hespèria ja sofria els bombardeigs de l'aviació de l'exèrcit sublevat. En el tercer el narrador incidix en els problemes comercials d'aquell moment. En el quart, Pere, veient perillar la seua vida, s'amaga en una falsa del despatx del magatzem; al cap de tres setmanes, Hespèria és ocupada pels nacionals i Enric Nicolau, el dirigent obrer amic íntim de Pere, és empresonat al convent de la Mercé, el qual, en l'últim capítol, després d'un juí sumaríssim, és afusellat sense que Pere pugui fer res per salvar-lo, per més que ho intenta.

Més enllà dels episodis que constitueixen l'argument, el narrador focalitza la seua atenció sobre l'evolució de la població d'Hespèria al segle XX en relació al cultiu, la collita, la confecció i comercialització de la taronja, que és l'eix vertebrador de la narració, i són aspectes en els quals l'autor és un gran expert. El lector, doncs, pot assabentar-se de com era la collita a començaments del segle XX, com es treballava al magatzem, com es feien els primers tractes comercials, com funcionava el transport marítim, quines eren les varietats cítriques principals, quines opinions mantenien els comerciants, com repercutien les gelades i altres inclemències, com es

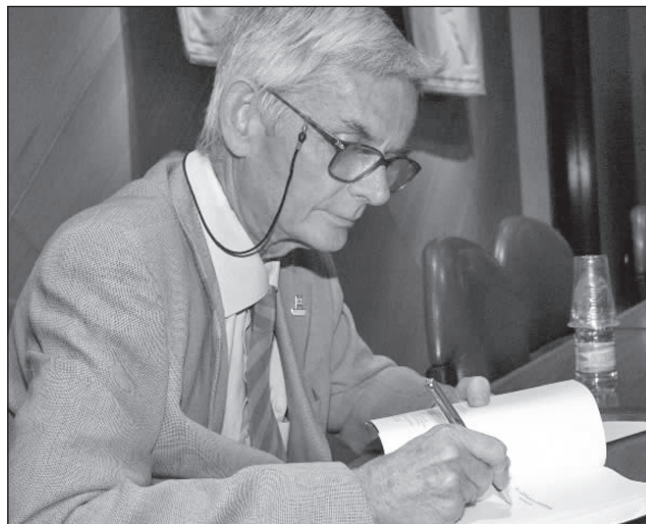


FOTO: Periòdic Digital Independent

va establir el comerç amb Anglaterra, com s'organitzava l'Assemblea Tarongera, com funcionava el cluef i la cluea, etc.

La novel·la està plena de digressions sobre estos aspectes, així com sobre l'evolució dels fets històrics generals i la seua repercussió en la localitat. Estes digressions, llevat d'algun cas abrupte, casen bé dins la història i no es perceben com un pastís ni com un pegot, tot i que provenen del domini detallat que l'autor té d'esta matèria, la qual li servix com a marc general on incardinar el microcosmos borrianenc que tan a fons analitza i descriu.

En conseqüència, la sensació de veracitat del lector borrianenc (sempre que conega els fets als quals el narrador fa al·lusió, això és, sempre que en tinga el coneixement previ corresponent) és completa, ja que totes les referències que es fan des de la novel·la a la realitat són locals. Així, els noms dels personatges, entre els quals destaquen els de Pere i Marsenta, són borrianencs i absolutament reals (Rafael Arnau, Saera, Soler, Marco Miranda, Roca Alcaide, Benjamín González, don Sebastián, Peris Fuentes), com també ho són els noms dels comerciants (Blai Ninot, Vicente Daudí, Gustavo Traver, Pasqual Arnal, Ramon Domingo García), els malnoms (Pepe Maicalles, Pepe Gorreta), els llocs (la sucreria La Palma, el Banc d'Hespèria, el "Frutero"), el nom dels carrers (el camí d'Onda, el Pla, la Carrera, el convent de la Mercé), els topònims (l'alqueria de Mascarós, el nom de les séquies, el magatzem de Violeta, el magatzem de Cantos, l'estany Colombrí, la Bota), els nombrosíssims constituents episòdics (la manifestació de 1917, la visita del general Primo de Rivera, el míting a l'Oberon del seu fill falangista, la construcció del port, el comerç al Regne Unit, l'actuació dels avalotats de la cnt-fai, els judicis sumaríssims al Gran Casino, la presó del convent de la Mercé, les tortures i els afusellaments), i també són verídiques les dates corresponents.

En eixe sentit, desenrotllant plenament els personatges de Pere i Marsenta del poema Pere de Joan B. Tejedo, Vicent Abad ha pretés escriure la novel·la de Borriana de la primera part del segle XX i ho ha aconseguit plenament.

El cant permanent

VICENT PALLARÉS

L'editorial Tabarca acaba de publicar *El cant de l'últim rossinyol*, de Joan Pla, la novel·la guanyadora del Premi Ciutat de Borriana 2005, patrocinat pel Grup Medi. Joan Pla és, sense cap mena de dubte, un dels autors més prolífics i també dels més premiats de tots els que cultiven la narrativa adreçada als nostres infants i als nostres adolescents. Una quarantena llarga de títols publicats en uns dotzena d'editorials d'arreu les nostres terres confirma la veracitat d'aquesta afirmació. Algunes d'aquestes obres, com ara *Mor una vida*, es trenca un amor o *Només la mar ens parlarà d'amor*, per posar dos exemples, es poden qualificar de clàssics contemporanis equiparables al *Macanoscrit del segon origen* de Manuel de Pedrolo.

Avui dia, el cine d'acció i algunes sèries televisives han provocat en un percentatge significatiu de lectors joves l'exigència d'escenes o de fets trepidants al començament d'una pel·lícula o a les primeres planes d'una novel·la. Potser conscient d'aquesta tendència actual, Joan Pla inclou cada vegada més en les seues obres aquest ingredient, diguem-ne, d'arrencada.

Una bona mostra d'això és la novel·la que ara ens ocupa. En la primera pàgina descobrim que la protagonista ha mort assassinada. I a partir d'ací, el fil argumental ens mostrarà quines són les circumstàncies que han provocat la seua mort. És a dir, l'obra és un flashback que, mitjançant una estructura circular i tancada, ens conduirà fins al punt tràgic on "Tampoc Mercè no havia imaginat mai que en el últim moment de la seua vida escoltaria el cant melodiós d'un rossinyol, un matí fresc d'estiu, en mig del bosc...".

El cant de l'últim rossinyol és la història d'un triangle amorós. En el seu decurs, la protagonista es debat entre els impulsos espontanis que li brollen del cor i les recomanacions que li dicta l'enteniment. És, per tant, una mostra clara de la



dualitat que sovint ofereix l'ànima, o la personalitat, o el comportament humà, com se'n vullga dir. En definitiva, el conflicte entre allò que ens atrau i allò que ens convé, com passa alguna vegada, o moltes, en la vida de qualsevol ésser humà. Per la seua banda, Toni i Carles, els altres dos vèrtex, representen, respectivament, la raó i la força. La ment i el cos. És a dir, les ribes entre les quals naveguen a la deriva els dubtes de Mercè.

Es tracta, en resum, d'una obra caracteritzada per un ritme àgil i un argument interessant. Una aportació més de Joan Pla, en el seu cant permanent, a l'hora de fomentar el gust per la lectura entre la gent jove i potser, també, entre la no tant jove.

In illo tempore

R. ROSELLÓ GIMENO

Estirant del fil boirós de la memòria, recorde que hi hagué un temps en què al Pla es concentraven les impremtes i llibreries de Borriana (Chordá, Mesado, Marco), de la mateixa manera que hui ho fan els bancs. Un d'aquells establiments, ja desaparegut com tots els seus homòlegs d'època, era propietat de la família Marco. Hi entraves baixant per unes escaletes a l'esquerra de l'aparador, i com qui accedix a la cambra del tresor, et quedaves bocabadat admirant aquelles altíssimes prestatgeries de fusta darrere del gran mostrador, des d'on D. Emilio Marco o el seu fill, Emiliet, et servien plumiers i tinters, capses de colorins o novel·letes d'aventures il·lustrades.

Els borrianencs tocats d'una certa mitomania, col·leccionistes de fets i glòries pàtries locals, sempre tindrem reservat a D. Vicente Marco Miranda (germà i tio, respectivament, dels propietaris d'aquella impremta) un lloc de privilegi en el Quadre d'Honor dels nostres fills il·lustres, tot i que havent viscut des dels sis anys bona part de la seua joventut a Borriana, nasqué a Castelló l'any 1880.

La seua militància republicana, masona i esquerrana, el va convertir en un personatge silenciats i tabú en època del franquisme. Quan llegíem en la Història de Don Paco Roca que «el 13 de septiembre de 1923, cuando se dio el golpe de estado por el General Primo de Rivera, el Sr. Marco ocupaba la alcaldía de Valencia» ens envaïa un irresistible sentiment d'admiració i curiositat mai no satisfeta envers la seua figura. Fou un gran descobriment per als de la meua generació saber que no solament els nostres majors se n'anaven a València a afaitar-se, sinó que inclús podien presumir d'haver donat un alcalde a la capital del Regne. El primer alcalde republicà de València. Allò era millor que matricular els cotxes a Burgos. I, damunt, era veritat.

El misteri ha alimentat el mite, i alguns hem hagut d'esperar fins al 2005 per tal de poder satisfer aquella curiositat a la que em referia adés, gràcies, en part, a la publicació pòstuma d'un



V. MARCO MIRANDA, PRIMER ALCALDE REPUBLICÀ DE VALÈNCIA.

llibre de memòries titulat «In illo tempore», que el Consell Valencià de Cultura ha editat amb la col·laboració del nostre Magnífic, dins de la col·lecció «Monografies».

Són les memòries crepusculars de Vicente Marco Miranda, escrites entre 1939 i 1942 i recopilades pel seu fill Fèlix Marco Orts. Don Vicent ja era un home sexagenari quan escriu esta espècie de testament vital, un vell periodista i polític republicà que havia perdut la guerra, obligat a ruminar records, havent de passar l'ocios dia a dia com un presoner envoltat de la claustrofòbica atmosfera de qui ha d'amagar-se en casa com un talpó en el cau, temerós de les represàlies dels vencedors. Primer a València, i des de l'estiu del 1941 a una casa del Camí d'Onda amb seus germans, a la seua benvolguda Borriana.

En el proper número de Buris-ana, tractarem amb l'extensió que es mereix este llibre, la publicació del qual no dubtem en qualificar de gran esdeveniment cultural. Recorrent l'acurada prosa de les seues pàgines, a les que les circumstàncies que vivia el seu autor les fa traspuar una subtil força tenyida de dramatisme, sentireu ressuscitar aquella onírica Borriana d'entresegles (XIX-XX) com fins ara, cap coetani com el seu amic, el poeta Joan B. Tejedo, havia lograt transmetre'ns-ho. Un llibre imprescindible.